

Inhoud:

- Moord in het Gein
- Torenzicht
- De dertiende penning: definitief verleden tijd.
- Een feestje in de Bataafse tijd met gevolgen.

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude - Baambrugge en verschijnt tweemaal per jaar.

Contributie:

lidmaatschap € 15,- per jaar
Losse nummers: € 7,50
NL79RABO 0300 5529 39
ISSN: 1569-6146
ANBINr 8165 89 550

Redactie:

H. Hoogenhout
Toertocht 15
1396 LG Baambrugge
harhoog@hetnet.nl
tel. 0294 - 29 19 75

Redaktiescretariaat en eindredactie

W.W. Timmer
Achter de Kerken 40
1391 LP Abcoude
tel. 0294 - 28 4446
Wtimmer1@cs.com

Website: <http://historischekringabcoude-baambrugge.nl/>

Van de redactie

Mensen realiseren zich niet altijd dat wij vandaag al geschiedenis maken. Kleine feiten of grote gebeurtenissen vinden vandaag hun begin. Inmiddels is op 11 maart de eerste paal geslagen voor het complex de Heren van Abcoude op de hoek van de Amsterdamsestraatweg en de Broekzijdselaan. Een historisch moment want hier verrijst in de enorme bouwput een groot complex met een ondergrondse garage, de Supermarkt van Ernst Koot en de bovenliggende appartementen.

Hier verschijnt een bouwwerk dat qua omvang en volume zijn gelijke in Abcoude niet kent. Met de bouw van het aquaduct en de verbreding van de snelweg A2 zijn we gewend aan grote infrastructurele werken in onze nabijheid. Hoe zal de invloed van dit gebouw zijn op omgeving en entree naar het dorp? Wij zijn benieuwd.

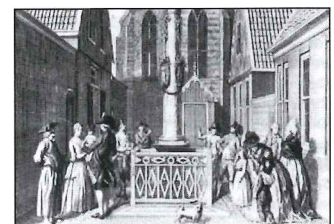
Wist u dat de oude nummers van de Angstelkroniek een "collectors item" zijn? Met regelmaat ontvangen wij verzoeken om oude nummers van ons mooie blad. Soms kunnen wij de aanvrager helpen maar meestal niet. Een verzoek dus van onze zijde. Gooi Angstelkronieken niet bij het oud papier, maar deponeer ze bij uw eindredacteur Wim Timmer, Achter de Kerken 40 in de brievenbus. Ook de brievenbus van de overige bestuursleden is uiteraard prima. U doet anderen daar een plezier mee. Overigens ook oude adresboekjes zijn van harte welkom.

Zegt de naam Tine Baanders (1890-1971) u iets? Oudere Baam-

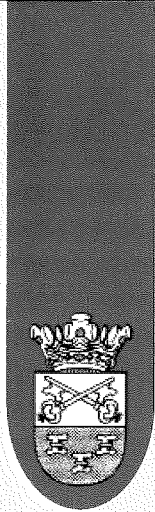
Moord in het Gein

Een feestje in de Bataafse tijd

In dit nummer:

bruggers waarschijnlijk meer dan Abcouders. Tine was bewoonster van Vrederust aan de Binnenweg in Baambrugge. Zij was een grafisch vormgever uit de Amsterdamse School. Een icoon uit de periode van het Interbellum.

Van 15 maart tot 4 oktober is de tentoonstelling: Ferm, Kloek en eerlijk in het bezoekerscentrum De Dageraad, Burgemeester Tellegenstraat 128, 1073 KG, Amsterdam geopend. Daar zijn foto's, brieven, boekbanden, oorkondes en ander grafisch materiaal van deze onstuimige vrouw te bekijken. Een aanrader. Zie ook www//hetschip.nl

Dhr. Ben Freijters uit Breukelen wees ons op een verkeerde datum van het pand Molenweg 22 pag. 598 van de Angstelkroniek 42.

De bungalow en het bedrijfsgebouw werden niet in 1974 gebouwd maar in 1968. Genoemde G.J. Koperdraad had een boerenbedrijf in de Bijlmer en moest vanwege de bouw van de nieuwe satellietstad elders een plek voor zijn bedrijf zoeken.

Verder schreven wij op pag. 596 dat het pand van de familie Havekotte aan de Molenweg 4 in 1979 door brand werd geteisterd.

Ook dat was niet juist. Zes jaar eerder in 1973 moest de Vrijwillige Brandweer Abcoude kloek optreden om te voorkomen dat het gehele pand verloren zou gaan.

Over de commerciële activiteiten op het Fort en daarmee samenhangende depotproblematiek verwachten wij na de zomer meer duidelijkheid te hebben.

En tot slot nog een memorabel initiatief dat navolging verdient.

In de herfst van 2014 verhuisde de familie C.A.M. Beers naar het herbouwde pand aan de Amsterdamsestraatweg 11a. Hier stond ooit de houten timmerloods van de Pijper. Naast deze loods stond een Nortonpomp. Wij schreven hierover in de Angstelkroniek nr 38 (2012)

Kees Beers heeft in het plaatsje voor de nieuwbouw een roestvrij stalen plaquette aangebracht die hieraan herinnert. Hierbij een afbeelding. Ga kijken. Een idee ter navolging bij nieuwbouw of andere historische belangrijke zaken.

MOORD IN HET GEIN

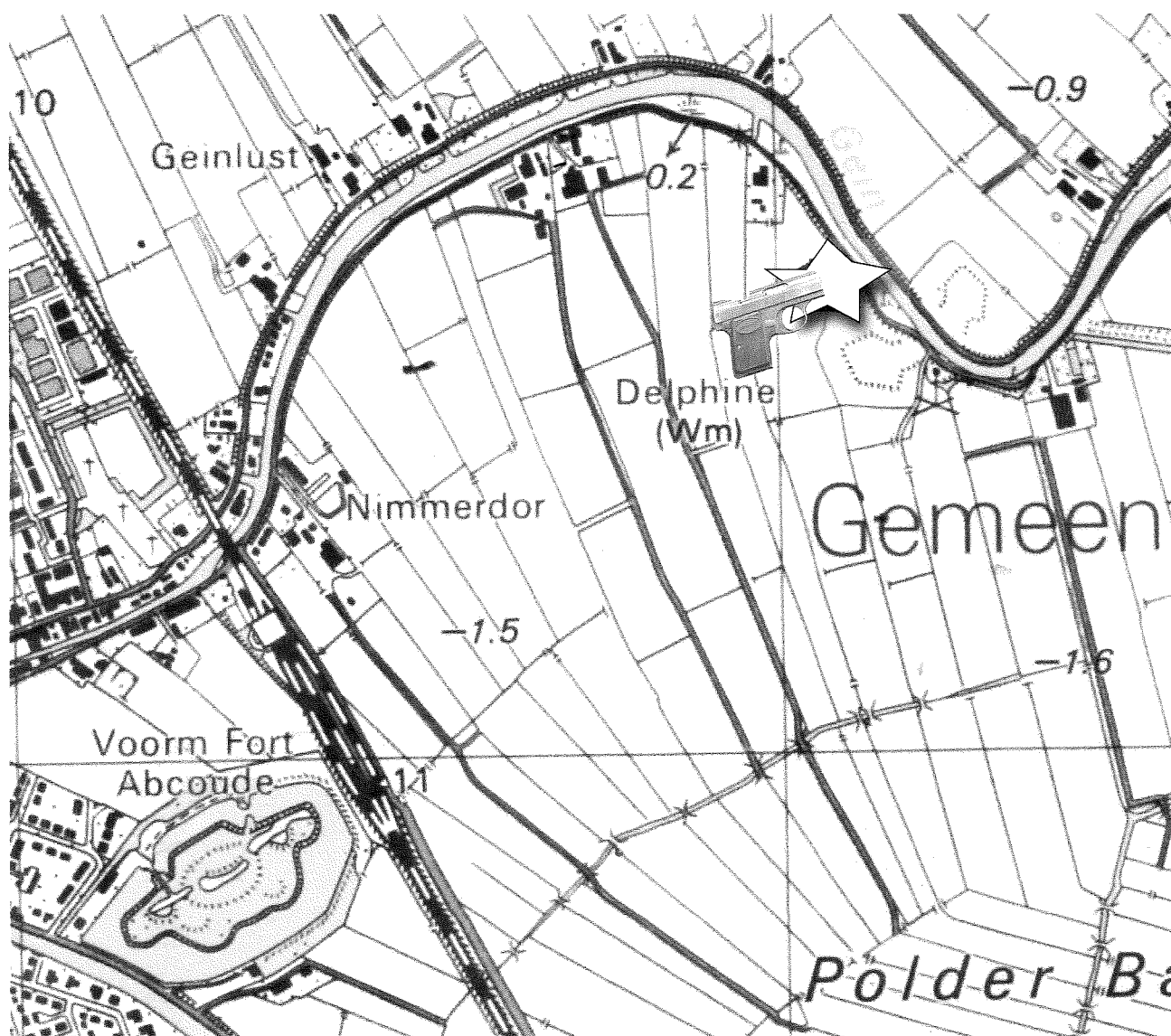
Bij het Gein denken we aan een romantische en idyllische omgeving. We zijn dan licht geneigd te vergeten dat er zich ook duistere en criminele zaken hebben afgespeeld. Een van deze zaken betreft de moord op de vermeende geldloper De Bruin in 1930. Bij oudere inwoners van Abcoude zit dit nog in de herinnering en komt deze zaak nog wel eens ter sprake.

Het bleek dat het ging om een onschuldig slachtoffer dat zich op de verkeerde tijd en op de verkeerde plaats bevond. Menig oudere inwoner van ons dorp passeerde in

zijn jeugd de plaats delict met huiver.

Wat gebeurde er?

Op dinsdag 29 april 1930, een mooie voorjaarsmiddag besloot Cornelis de Bruin (1876-1930) uit Nigtevecht zijn zieke dochter te gaan bezoeken. Hoewel hij chauffeur bij dhr Ladé was, besloot hij de fiets te nemen. Later bleek dit een fatale beslissing te zijn geweest. Na het ziekenbezoek op weg naar huis wachtte hem begin van de avond bij de Oostzijdse molen in Gein Zuid het noodlot. Vijftig meter voorbij de boerderij Middenweg Gein Zuid 13 sloeg het toe.

Hier moet de misdaad hebben plaats gevonden.

Vanuit het riet aan de kant van de weg werd hij door een onbekende in zijn rug geschoten. Het slachtoffer tuimelde in de naast liggende sloot. De echtgenote van De Bruin maakte zich zorgen toen haar man ook 's nachts afwezig bleef. De volgende woensdagochtend reed zij met de auto naar Abcoude.

In Gein Zuid werd ze aangehouden en kreeg te horen dat er kort tevoren een dode man uit het water was gehaald.

Dokter Van Gortel was snel ter plaatse en stelde vast dat de man door verdrinking om het leven was gekomen. Duidelijk was wel te zien dat schoten in het bovenlichaam aan een versnelde dood hadden bijgedragen.

In opdracht van de rechtercommissaris moest het lijk onder begeleiding van onze veldwachter Klunder naar de Kapel van het Pathologisch Instituut in Utrecht worden overgebracht en overgegeven aan professor Baart de la Faille. Pikant detail is dat De Bruin eerst niet in een geëigende auto werd getransporteerd. Hij moest volgens de regeltjes in Utrecht in een lijk-auto worden vervoerd. En die was er toen niet Abcoude of Baambrugge.

De oude damesfiets van het slachtoffer werd ondanks naspeuringen in de omgeving niet teruggevonden.

De fiets werd donderdag 2 mei door de Amsterdamse recherche opgevestigd uit de Mauritskade bij de Pieter Vlamingstraat. Vastgesteld werd dat de lantaarn ontbrak. De politie kon ondanks verder dreggen ter plaatse de lantaarn en de ook vermiste bruine portemonnee en bruine portefeuille met inhoud van het slachtoffer niet meer boven water halen.

Een speurhond ontdekte dezelfde dag in Abcoude de ontbrekende lantaarn in de berm-sloot op 50 meter afstand van het lijk. Tevergeefs werd gezocht naar de hulzen van de projectielen.

De Amsterdamse politie ging in de dichtbij gelegen boerderij een geluidsproef nemen. Buiten bij de plaats delict werden twee schoten afgevuurd. Deze werden in de slaapkamer met gesloten luiken gehoord als twee klikken. Duidelijk was dat bij afgaande wind deze klikken door de bewoners niet te horen zijn geweest.

Uit het gerechtelijk onderzoek bleek dat er

Gein Zuid tussen Binnenbest en de Oostzijdse molen. De dader zat verscholen in de rietkraag aan de linker zijde en viel in de sloot aan de rechterzijde. (Foto A.J.P.M.v.d. Velden, Abcoude)

Met een dergelijk moordwapen werd de aanslag gepleegd.

4 kogels in het lichaam werden aangetroffen die vanuit de rug waren binnen gedrongen. Het kaliber van de kogels was kal.6.35. Het horloge was om 21.40 uur stil gaan staan.

Conclusie

Uit de verhoren van betrokkenen kwam al snel het vermoeden dat er sprake was geweest van een noodlottige persoonsverwisseling.

Wat was het geval? Dhr. A.B.J.H. uit Weesp, een grossier in koloniale waren, fietste vaak in de omliggende plaatsen om geld te innen bij zijn klanten. Het elektronisch bankieren of giro overschrijvingen waren nog niet gebruikelijk. Dat deed hij stevast 's avonds via een vaste route.

De dader wist dit zeer waarschijnlijk en ook dat hij dan veel geld bij zich had.

In houding en uiterlijk leken De Bruin en H. veel op elkaar. Daarbij was het rond die tijd ook al aan het donker worden. Het toeval wilde dat H. die avond wat langer dan gewoonlijk in Abcoude was gebleven en dat nu De Bruin rond het tijdstip dat H. gewoonlijk door het Gein fietste daar reed. Zo ont-snapte de Weespenaar aan de dood.

Daar het slachtoffer als een brave man bekend stond, die absoluut geen vijanden had, moest men aannemen, dat uitsluitend roof de bedoeling van de dader was.

De Bruin werd op zaterdag 3 mei onder grote belangstelling in Nigtevecht begraven. De baar werd gedragen door de leden van de Anti Revolutionaire Kiesvereniging waarvan de overledene bestuurslid was. De uitvaartdienst werd geleid voor Dominee L.W. Wessels van de Gereformeerde kerk in Abcoude.

De Officier van Justitie loofde een paar dagen later f 250,- uit voor tips die zouden leiden tot de aanhouding en veroordeling van de dader. Het heeft niet mogen helpen. Verdachtmakingen in Weesp en Abcoude leidden tot niets.

Spoken?

In 1936 meldde de Telegraaf, de Sumatra Post en het Surabaijisch Handelsblad dat in de Dorpsstraat in Nigtevecht weduwe Snel geplaagd werd door *spoken die 's nachts met zware voetstappen over zolder liepen. Ze was doodsbang en in alle staten. Ook haar zwager Niesing en zijn vrouw en kinderen hadden dit gehoord. Dit was in het huis van de vermoordde heer De Bruin.* Men schreef dit toe aan de geest van de heer De Bruin die geen rust kon vinden. Het hele verhaal werd uitvoerig onderzocht en in krantenartikelen besproken.

Maar van het spook van Nigtevecht is verder nooit iets vernomen.

De geruchten machine in Abcoude bleef werken. Na de oorlog ging het verhaal dat er gebruik gemaakt zou zijn van het dienstpistool van een veldwachter. Er werd zelfs een naam genoemd. Maar aangezien het delict was verjaard en men de familie wilde sparen is deze cold case niet opnieuw geopend.

Zo is de moord in het Gein voor een groot deel een mysterie gebleven...

Louis Firet

Bronnen: Diverse krantenartikelen via de website Delpher van de Koninklijke Bibliotheek

Torenzicht

Sinds 1997 is Torenzicht aan de Heinkuitenstraat niet langer een boerenbedrijf. Eeuwenlang is op deze plek door katholieke families geboerd. Het huidige, monumentale en gezichtsbepalende pand stamt uit het begin van de 19de eeuw. We duiken de historie in.

Brand en herbouw

Op 20 januari 1792 maakt Teunis Bogerd zijn testament. De ongehuwde Teunis vermaakt daarbij "een boerenhofstede, bestaande uit een huismanswoning, erf, [hooi]berg, twee schuren met aanhorende wei- en hooi landen, 27 morgen en 432 roeden groot", aan de Armmeesters van de Rooms-Catholieke Armen van de gemeente Abcoude. (1) De huismanswoning, die in het testament geen naam kreeg, lag aan de Achterdijk, of, zoals vaak gezegd werd, Achter het dorp, op de plek waarop het huidige Torenzicht staat. Negen morgen van de 27 lagen in de Oostzijdse polder. Tien jaar had Teunis Bogerd er met zijn eveneens ongehuwde zusters Gerritje en Grietje geboerd. Een week na opmaking van zijn testament stierf hij. Veel geluk hadden de Armmeesters niet met de boerderij. In februari 1813 brandde deze volledig af.

Er kwam op de fundamenten een nieuwe boerderij, maar de herbouw bracht aanzienlijke kosten met zich mee. Die bleken uiteindelijk zo hoog uit te vallen dat het Rooms-Katholieke Armbestuur kopje onder dreigde te gaan. In december 1813 richtten zij een schrijven tot de secretaris voor de Binnenlandse Zaken om bij Zijne Koninklijke Hoogheid toestemming te vragen de herbouwde boerderij te verkopen. Ze moesten daarbij opening van hun financiële zaken geven. De koning zag kennelijk het precaire van de toestand in en gaf toestemming. (2) Niet alleen de herbouw hadden in financiële moeilijkheden gebracht, ook de giften voor de armen leverden door de 'drukende tijden' – de Franse overheersing had veel armoede teweeggebracht – niet veel op. Dus besloten de armmeesters de boerderij, die inmiddels Torenzicht was gaan heten, te veilen. In 1815 was het zo ver. (3)

De familie Koekenbier

Eigenaar in 1815 werd Willem Gerritsz. Koekenbier, voor fl. 10.500. De grond om de boerderij was al enigszins verkleind doordat in 1802 een stuk in erfpacht uitgegeven was aan de klompemaker Jan Houtman. Deze liet er een huis op bouwen, op de plek waarop nu het pand Voordijk 4 staat. (4)

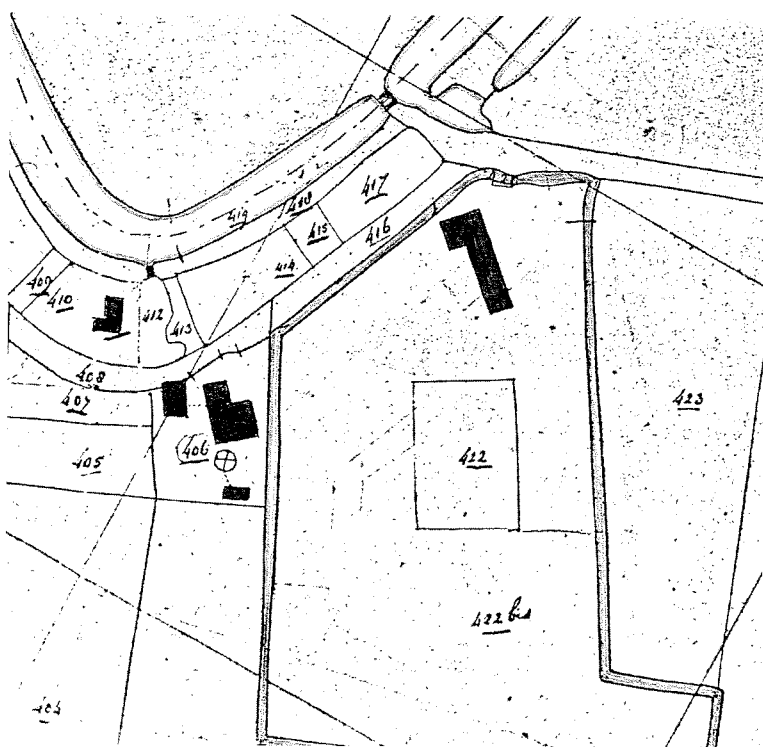
Evenals Teunis Bogerd was Willem Koekenbier (1755-1820) katholiek. Hij had bij de Bataafse Omwenteling een belangrijke rol gespeeld in Abcoude-Proostdij. Hoewel de katholieken ver in de meerderheid waren, waren zij eeuwenlang buitengesloten geweest. Nu kregen zij gelijke rechten. En ze grepen hun kans, onder aanvoering van pastoor Joannes Driesman. Willem Koekenbier werd in 1795 lid van het revolutionair comité en zelfs korte tijd president van de 'municipaliteit'. Hij stierf in 1820 op Torenzicht.

Uitsnede uit de kadastrale minuutkaart van 1828.

B 406 Torenzicht met schuur en hooi-berg

B 412 Molenvijver

B 421 Buitenplaats Blomswaard

Torenzicht omstreeks 1923 met wasstoep in de Molenkom.

De schuur parallel aan Blomswaard naast het hoofdhuis dat werd afgebroken.

Ruim een eeuw zijn leden van de familie Koekenbier eigenaar geweest van Torenzicht. De laatste was Hermanus Gijsbertus. Hij werd op 1 april 1926 met familie uitgeschreven naar Hilversum.

Een boedelbeschrijving uit 1902 geeft een beeld van de bedrijvigheid op de boerderij. Er zijn twee eenjarige paarden, 41 koeien en kalveren, een zwart merriepaard, een bruin veulenaar, een schaap, twee zeugen, 35 kippen, twee pekelpakken en gereedschap voor het kaasmaken. (5) De Koekenbieren hebben hun bezittingen in de 19de eeuw flink uitgebreid, onder meer door de aankoop van wat nog restte van de naast Torenzicht gelegen buitenplaats Blomswaard. De naam Blomswaard komt van de familie Blomswaert of Blommenweerde, die al omstreeks 1400 in Abcoude gegoed was. Blijkens een kaart uit 1643 stond op Blomswaard een boerderij op de plek van het huidige Torenzicht. Als in 1895 Wijnanda Maria van Oostrom, weduwe van Jan Koekenbier, eigenares van Blomswaard geworden is, is de buitenplaats, die op een kaart uit 1850 nog fraai te zien is, al afgebroken. Deze deelde het lot van vele buitenplaatsen, die na de Franse overheersing teloor gingen door de economisch slechte tijden.

Het was geen onverstandige aankoop door de weduwe Koekenbier. Want kort daarvoor, in 1882-1883, was het Gemeente- en Polderhuis gebouwd. De gemeente richtte nu haar ogen op het terrein van Blomswaard. In 1915 werd een gedeelte gekocht. Er stonden 37 iepenbomen op: de Raadhuislaan ontstond. Maar men wilde meer: er was dringend behoefte aan – vooral goedkope – woningen. In 1920 volgde de aankoop van het resterende deel van Blomswaard. (6) Toch zou het nog tot na de Tweede Wereld-

oorlog duren voordat de nieuwe wijk gerealiseerd werd. Ondertussen was er in 1922 wel grond uitgegeven voor de bouw van de Christelijke Nationale School en waren ertegenover enkele huurwoningen en woningen voor de onderwijzer van de CNS en de gemeentesecretaris gebouwd.

Aan de noordzijde van Torenzicht werd door de Koekenbieren een stuk grond in erfpacht uitgegeven, waarop een boerderij kwam te staan. Vele oudere Abcoudenaren zullen zich nog de heer Stronkhorst herinneren die hier tot op hoge leeftijd heeft gewoond.

De familie Schouten

Teunis Bogerd en de familie Koekenbier zetten de traditie voort dat Torenzicht in bezit was van katholieke families. Voordat Teunis Bogerd de boerenhofstede kocht was deze vanaf het begin van de 18de eeuw eigendom van de familie Schouten. (7) Ook zij speelden een belangrijke rol in de katholieke kerk. De kerk bezit een interessant zilveren rouwschild in de vorm van een vaantje, afgezet met franje. Daarin is de tekst gegraveerd: “Bid voor de zielen van Piter Gijsbertsz Schouten overl. 21 maart 1729 en Antie Symons Syn Huisvrouw obyt 29 november 1729. Teunis Gijsbertsz Schouten obyt 6 januari en Janette Jacoba Heus syn huysvrouw obyt 8 november 1729”.

Het rouwschild is gemaakt door de Utrechtse zilversmid Nicolaes Verhaer (ca. 1685-1750). (8) Het schild bevond zich op een kruisstandaard voor het Mariabeeld. Jarenlang was Pieter Gijsbertsz. Schouten kerkmeester geweest. Zijn dochter Aeltje trouwde met IJsbrand Jacobsz. van Velzen, meestertimmerman en eveneens een vooraanstaand man in de kerk. En ook de Van

De achterkant van het zomerhuis voor de restauratie met de muurankers 1782

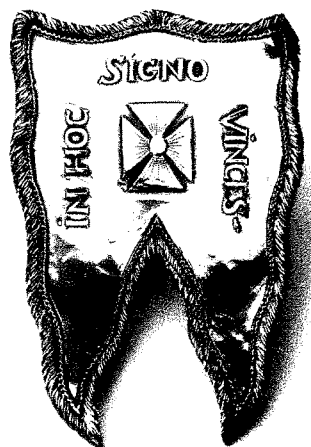
Rechts: Het warmwaterformuis in het achterste gedeelte van het zomerhuis.

Velzens waren opdrachtgevers voor Verhaer. Twee armlakkers van zijn hand dragen de namen van Jacob Ijsbrandsz. van Velzen (gestorven in 1725) en zijn vrouw Grietje (gestorven in 1736). En aan de Godslamp uit 1735 zijn enkele namen van overleden Van Velzens later toegevoegd. Deze opdrachten passen in het streven van de toenmalige pastoor Theodorus Ignatius van Aelst. Toen deze in 1716 in Abcoude werd benoemd trof hij een berooide kerk aan. Hij slaagde er echter in orde op zaken te stellen, waarna hij veel aandacht kon schenken aan de verfraaiing van de kort na 1672 gebouwde schuurkerk in de Heilige Buurt. Er kwam een nieuw orgel, een door Cornelis de Weerdts geschilderd altaarstuk, een kostbaar geborduurd kazuivel en zilverwerk, vrijwel allemaal gemaakt door Nicolaes Verhaer, waarschijnlijk op voorspraak van Van Aelst. (9)

Het is onduidelijk of de Schoutens altijd op Torenzicht hebben gewoond. In 1741 was de boerderij verhuurd aan Niekerk. Maar in 1756 woonde volgens de zetting der consumptiemiddelen er de koehouder Jan Kalkoven, die tot 1752 herbergier in De Jonge Prins (op de hoek van de Hoogstraat en de huidige Stationsstraat) was geweest en wiens moeder een Schouten was.

De familie Van Schaick

Na de familie Schouten, Teunis Bogerd en de familie Koekenbier kwam in 1926 Torenzicht in het bezit van de familie Van Schaick. (10) Cornelis Petrus van Schaick (1885-1965)

Nicolaes Verhaer 1730. Rouwschild met de namen van de familie Schouten, Zilver, 19 x 14 cm.

Na de restauratie kreeg het resultaat de gemeentelijke Monumenten Stimuleringsprijs 1999

kocht de boerderij van Hermanus Gijsbertsz. Koekenbier. In 1969 kwamen Martinus Petrus Damianus van Schaick en zijn vrouw Jacoba Adriana Kooyman er wonen. Zij bewoonden de eigenlijke boerderij, terwijl T.M. van Schaick in het zomerhuis woonde. In 1973 kwam Torenzicht op de Monumentenlijst te staan. Voor de renovatie in 1947 was het achterste gedeelte van het zomerhuis een melkhok, annex bijkeuken. Hier stond – en staat nog steeds – een zogenoemde waterkachel – een ronde, stenen constructie waarin een metalen binnenwand. In deze kachel werden het waswater en de aardappels voor de varkens gekookt. In 1928 werd op het erf een stenen schuur voor het vee gebouwd. Bijzonder is dat vanaf de vij-

ver die tussen de Heinkuitenstraat en de Voor-
dijk ligt een ondergrondse watertoevoer naar de
stal liep voor het drenken van het vee. Het water
werd ter plekke opgepompt.

Die vijver is een vroegere molenkom die
behoorde bij de Rode Molen die daar slechts
korte tijd gestaan heeft, tussen 1625 en 1700.

Niet langer een boerenbedrijf

En toen kwam een einde aan het boeren op
Torenzicht. Op 1 december 1977 werden de
families Van Marken en Sternfeld eigenaar van
respectievelijk het hoofdgebouw (nr. 34) en het
zomerhuis (nr. 32). Een periode van intensieve
renovatie brak aan, begeleid door de plaatselijke
monumentencommissie.

Enkele bouwkundige observaties.

De brand in 1813 is ingrijpend geweest. Boven
het maaiveld stonden mogelijk nog wat muur-
resten die geïncorporeerd zijn in de opbouw. De
nieuwe boerderij zal ongetwijfeld op de niet ver-
woeste fundamenten en de daarbij behorende
kelder zijn gebouwd.

Het jaar 1890 is het jaar van de grote veranderingen.
De oorspronkelijke L-vorm van het hoofd-
gebouw wordt dan gewijzigd in een langbouw
met een staluitbouw aan de linkerzijde en een
zomerhuis aan de rechterzijde.

Toen de pleisterlaag tijdens de restauratie 1998
aan de voorzijde verwijderd werd, werd er een
interessant stuk bouwgeschiedenis zichtbaar. In
het metselwerk waren duidelijk twee rollagen
te zien die er op wijzen dat er ooit twee vensters
aan de voorzijde aanwezig waren. Bij het aan-
brengen van de vier vensters zijn de oude raam-
gaten deels dichtgemetseld met een rode bak-
steen. Het heeft er dus alle schijn van dat men
tijdens de ingrijpende verbouwing in 1890 ook
de voorgevel heeft gemoderniseerd. Het venster
op de eerste verdieping is een zogenoemd Ser-
liana venster. Dit type venster met een boogvor-
mig topraam boven het middengedeelte is een
mode verschijnsel uit de tweede helft van de 19^e
eeuw. We treffen ze ook aan in de 19^e-eeuwse
boerderijen aan het Gein Noord de nrs 21, 22 en
43.

Al deze ingrepen maakten van de bakstenen
voorgevel een niet fraaie lappendeken. Deze is
volgens de heersende 19^e-eeuwse oplossingen
weggewerkt achter een dikke pleisterlaag.

De smeedijzeren jaartal ankers op de achterge-
vel van het zomerhuis duiden het jaartal 1782
aan. Uit het bovenstaande blijkt dat er iets dus
niet klopt. Waarschijnlijk zijn deze muurankers
na de brand van 1813 uit de puinhopen gered
en bewaard gebleven. Toen het zomerhuis werd
gebouwd heeft men deze aan de achterzijde
gebruikt. Ze konden moeilijk aan de voorzijde
worden geplaatst. Iedereen wist toen en kon zien
dat het zomerhuis niet uit 1782 stamde!!

De restauratie in 1998/99 heeft de boerderij
omgevormd tot twee comfortabele woningen. De
oude, en zeer vervallen schuur aan de linkerzijde
werd afgebroken. Dit werd door de monumen-
tencommissie gezien als een verbetering van het
dorpsgezicht. Afbraak kan tot kwaliteitsverbe-
tering leiden! De monumentenstimulerings prijs
1999 van de gemeente Abcoude werd in 2000
toegekend. Het daarbij behorende schildje is te
zien naast de deur van het zg tussenlid van het
zomerhuis en de boerderij.

Marijke Carasso-Kok
Wim Timmer

- 1 Regionaal Historisch Centrum (RHC) Breu-
kelen, archief Rooms-katholieke parochie
Cosmas en Damianus, inv.nr. 12; RHC Breu-
kelen, Notarieel Archief (NA) voor 1896, toe-
gang 1093, inv.nr. 34, akte 107 (1792); NA
voor 1896, inv.nr. 34, akte 76. Bogerd kocht de
boerderij voor fl. 10.400,-.
- 2 Origineel in het Archief van de R.K. Parochie
van Abcoude, RHC, Breukelen.
- 3 RHC Breukelen, toegang 1051, inv. 57.
- 4 RHC Breukelen, toegang 1051, inv. 45.
- 5 RHC Breukelen, toegang 1051, inv. 59.
- 6 Kadaster Hypotheken 4 D1, toegang 1294, inv.
856/2.
- 7 HC Breukelen, toegang 1051, inv. 4, f. 162v.
- 8 Peter Te Poel in: Gedenk-boek 100 jaar paro-
chiekerk H.H. Cosmas en Damianus Abcoude
(Abcoude 1988), p. 100 e.v.; Louise van
den Bergh-Hoogterp, 'Schilder in zilver. De
Utrechtse zilversmid Nicolaes Verhaer (ca.
1685-1750)' in: Jaarboek De Stavelij 2011, p.
80-97.
- 9 Rooms-katholieke kerk Abcoude, Journaal van
pastoor Bootz, p. 61.
- 10 Het Utrechts Archief, toegang 1294 Kadaster
Hypotheken 4, deel 978/7
- 11 Met dank aan de familie Van Schaick.

DE DERTIENDE PENNING: definitief verleden tijd.

Het haalde zelfs het NOS-journaal: de afschaffing van de dertiende penning. Sinds 1 januari 2015 zijn huizenkopers in onze contreien verlost van een forse aanslag boven op de koopsom van hun huis.

De dertiende penning heeft vele pennen van juristen en historici in beroering gebracht; er zijn processen over gevoerd tot in de Hoge Raad; ministers en Kamerleden hebben zich erover gebogen, en een actiecomité liet zich horen. Ondanks alle argumenten die over ontstaan en aard zijn aangevoerd zijn nog niet alle vragen over dit curieuze recht beantwoord.

Recente kopers van hun droomhuis in Abcoude of Baambrugge werden vaak tot hun schrik geconfronteerd met een extra belasting: de dertiende penning. Deze bestond uit het dertiende deel van de getaxeerde waarde van de grond, dus niet over wat erop was gebouwd of verbouwd. Dat kon behoorlijk in de papieren lopen toen beide dorpen geliefde forensenplaatsen werden en de grondprijs scherp steeg. Middeleeuws deed het recht van de dertiende penning aan en dat klopte: het recht stamt ook uit de middeleeuwen.

Het begin

Wat is erover bekend? De eerste keer dat, voor zover wij weten, in de geschreven bronnen sprake is van de dertiende penning is in een gerechtelijke uitspraak uit 1535. Daaruit blijkt dat de dertiende penning in verband staat met het naastingsrecht en de daarbij horende handwissel. De dertiende penning is hier gelijk aan handwissel. Naastingsrecht en handwissel komen al veel eerder en ook elders voor en lichten een beetje de sluier op over wat er gebeurde als grond met bebouwing van eigenaar (hand) wisselde. Degene die het overheidsgezag over de betreffende grond had – dat kon een bisschop, een graaf of een heer zijn – kon wanneer een perceel met opstal werd verkocht dit voor dezelfde koopsom ‘naasten’. Deed hij dat niet dan kreeg hij van de koper een bepaald bedrag of iets in natura: de handwissel. Dit zogenoemde ‘heerlijk’ recht wordt in verband gebracht met de mogelijkheid voor de heer hem onwelgevallige lieden uit zijn gebied te weren. Het naastingsrecht gold ook in het familierecht, om dezelfde reden: het onroerend goed in de familie te houden.

In Abcoude beschikte volgens een bron uit omstreeks 1300 bijvoorbeeld de proost van het kapittel van Sint-Pieter uit Utrecht over het naastingsrecht en de daarbij behorende handwissel. Namens het kapittel oefende destijds de proost het gezag uit over Abcoude-Proostdij (zie kaartje). Bekijken we het kaartje met de gebieden waar de dertiende penning als variant van de handwissel werd geheven, dan valt op dat dit gebieden zijn waarover de heren van Abcoude tot 1459 de rechtsmacht uitoefenden: Houdijk, Oud- en Nieuw Kamerik, Oudhuizen, Demmerik, Vinkeveen en Abcoude-Baambrugge. Alleen Abcoude-Proostdij is een uitzondering. Misschien leidt dit laatste gegeven tot de oplossing van de vraag wanneer de handwissel, waarvoor een vast bedrag stond, is vervuld voor de fluctuerende dertiende penning. In 1331 sloten de heer van Abcoude en de proost van Sint-Pieter namelijk een pachtovereenkomst,

Illustratie Edwin Merks. Nieuws v.d. Dag 06-12-1995

waarbij de heer van Abcoude de jurisdictie over en inkomsten uit Abcoude-Proostdij van de proost pachtte. Daartoe behoorde ook de handwissel. Aan die overeenkomst kwam in 1410 een einde. Sindsdien heeft ook het kapittel de dertiende penning in Abcoude-Proostdij geheven. Het was immers lucratiever dan het vaste bedrag van de handwissel. Ook de beide Kameriken, Houdijk en Demmerik kwamen pas in de 14de eeuw in handen van de heren van Abcoude. Dit kan niet

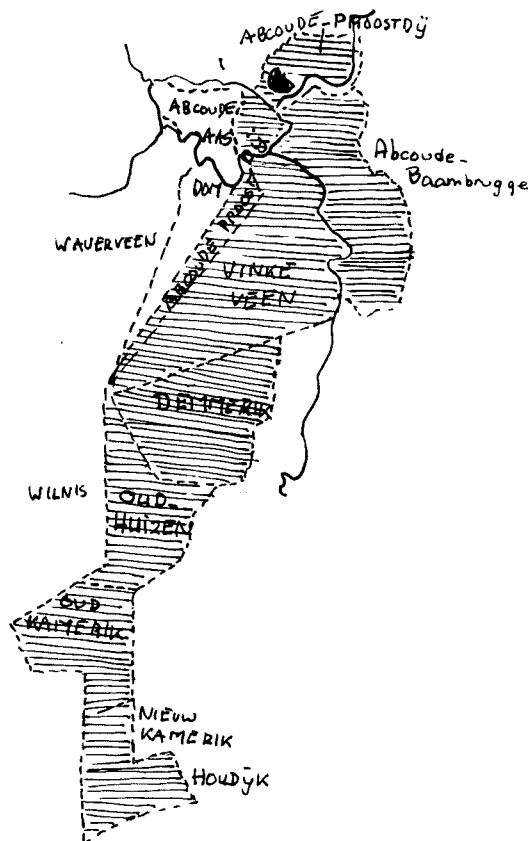
anders betekenen dan dat de heren van Abcoude de initiatiefnemers zijn geweest bij het omzetten van de handwissel in de dertiende penning en dat dit waarschijnlijk gebeurde toen al deze gebieden in handen van de Abcoudes waren, dus tussen 1331 en 1410.

Een uitzondering

Opvallend is dat in Abcoude-Aasdom de dertiende penning nooit is geheven. Abcoude-Aasdom, dat in het westen van de Waardassackerpolder lag, heeft lang een bijzondere status gehad in het Abcoude dat onder zeggenschap viel van de proost van Sint-Pieter. Terwijl in de rest van het gebied in het begin van de 14de eeuw het schependomsrecht werd ingevoerd, bleef hier tot in de 16de eeuw het aasdomsrecht gelden. In tegenstelling tot het schependomsrecht kende het aasdomsrecht het naastingsrecht niet, dus kan dat de reden zijn dat hier de dertiende penning niet kon worden ingevoerd.

De situatie in Abcoude-Aasdom is mijn inziens een bewijs te meer dat de dertiende penning pas in de 14de eeuw voor het eerst moet zijn geheven en dat deze niet dateert uit de tijd van de grote ontginning die hier in de 11de en 12de eeuw heeft plaatsgevonden. Met het leenstelsel heeft het al helemaal niets te maken.

Een andere vraag is waar het idee van een fluctuerende belasting vandaan komt. Gewezen is op hetzelfde recht in delen van Frankrijk, al in

Het gebied van de dertiende penning

de dertiende eeuw. En ook nu nog bestaat een dergelijke heffing op de Engelse Kanaaleilanden Sarke en Guernsey. Maar een verband hiermee is nog nooit aangetoond. Misschien is het het eenvoudigst te denken aan een opcent op de twaalf duiten tellende schelling (een munteenheid).

Hoe het verder ging

Het recht van de dertiende penning ging na de teloorgang van het geslacht Abcoude over op de bisschop van Utrecht. Toen aan diens overheidsgezag in 1518 een einde kwam

was het Karel V die de heerlijkheid Abcoude bestuurde en na de Opstand waren het de Staten van Utrecht. Uit geldnood verkochten deze in 1715 Abcoude Statengerecht met alle 'heerlijke' rechten, waaronder de dertiende penning, aan een particulier, Theodorus de Leeuw. Na een veiling in 1749 (zie afb.) kwam het recht via vererving in 1847 uiteindelijk in handen van het echtpaar Timmerhans-de Wijs. Dezen stelden de grondeigenaren in de gelegenheid het recht af te kopen. De reden om daartoe over te gaan waren de "onaangenaamheden" die met de inning ervan gepaard gingen. Om de afkoop te verwezenlijken hebben twaalf grondeigenaren in 1850 het heft in handen genomen en hebben zij het recht gekocht. Zij hadden zich voor de aankoop ervan vergewist dat alle grondeigenaren mee zouden doen en dat de kosten per bunder zouden worden verrekend, waarna het recht zou worden opgeheven. Maar toen puntje bij paaltje kwam trokken de anderen zich terug en besloten de twaalf nieuwe eigenaren het recht te handhaven en ook uit te oefenen. Het resultaat was dat ongeveer de helft van de percelen in Abcoude-Baambrugge verlost werd van de dertiende penning, terwijl op de andere helft dit recht bleef bestaan, in handen van de twaalf grondeigenaren.

Heel wat minder ingewikkeld ging het in Abcoude-Proostdij. Hier bleef het kapittel gerechtigd tot 1811, toen de kapittels werden opgeheven. Daarna ging de Staat zich ermee

Willige Verkoopinge;

Op Maandag, den 24. February, 1749. ten Huize van HUYBERT de WIT, Calkelyn in 't Oudezids Heeren Logement, 's Avonds ten 6 uren precies.

**JAN VAN DER STRENG,
PHILIP TIDEMAN,
MAKELAARS.**

**JAN VAN DER SCHROEF, MAKELAAR,
TOT UTRECHT.**

Als Laist hebbende van hunne Principalen, Prezenteeren aan de Meestbiedende te Verkopem:

**De Twee xer boornaine
AMBAGTS HEERLYKHEEDEN
VAN**

ABCOUDE

BAMBRUGGE,

Met het Aloud en Hermaard

SLOT VAN ABCOUDE.

Gelegen in de Provincie van UITRECHT,

Met alrijke Regalen, Preeminentien en Privilegien, als te gemelde Ambagts Heerlykheden behooren; en dooy de Jaarft Ouerfeden Ambagts Her, den Wel Edele Heer

THEODORUS DE LEEUW

Zijn bezeten / gereceet en genoten gewoorden:

Bestaende in

Het Kragt van naaflinge van alle de Huizen en Landen, gerne uitgezandert / staande en gelegen onder de Gerregie van Abcoude en Bambrugge, groot te samen 1813 Morgen taelen.

Het Kragt van den 13ten Penning, van alle de Landen onder het boosfijner Diftinden refiterende; zo waenigmalen byzylur Verhogt worden.

Het Tiendegre Groef en Sual over Abcoude, Vinkeveen en Oudhuysen.

De Valfrey en Water-tol, beginnende van Sevens Brugge af en lopende door Bambrugge, boosft dooy Abcoude, naar en boosft dat Buiten End, en dooy de Gyn Brug naar Weelp, tot in den Dneifprong tot.

Het Kragt van een brepe Paerde Markt, en den Tol byzylur.

Het Kragt van Wydbom der Tollen in het Waggeld op het Zaunpad, tuffchen Breukelen en Ouderkerk; als mede van de Tollen en Gabelen op de Wdy dooy Duwendegre.

Het Kragt tot het aansellen van het Requyus in de boosft, Diftinden.

Het Wind regt van de Koren Molen, De Tins Gelden, De Zwanendrift.

Het Kragt van Paronachfchap, gemeenfchappelyk met de Eerwede Heeren Decan en Capitulaire van St. Pieter te Utrecht, als Ambagts Heeren van Aasdon, tot de Kerkelyc Abcoude, zo als dat van Ouds gereceet is.

En fcaap Dubbel Gefloeten in de Kerk tot Abcoude. Het aarftelen van Schone en Schepenen, Secretaris en Boode. Xern van Kerkmeesters, Doodgraves, Kollers, Omroepers en Brugman van de Hulk Brugge tot Abcoude.

Als mede van Schippers, over en waer op Utrecht en Amfterdam

Mitsgaders en

BOERE WOONING;

Met HUIZINGE, STALLINGE, BERG en SCHUUR,

Met omtrent 33 Morgen xer fchoon zo

WEY-ALS HOOYLAND,

Waar van 18 Morgen genaamt het Slot Land en nog 15 Morgen in de Oostzyder Polder, en nog 5 Morgen xer fchoon

WEYLAND,

Gelegen in het Doep Abcoude, over het Reghuus, genaamt het Markveld, en de helft in 4 Morgen

L A N D,

Smaamt de Zuwe, by Bambrugge en dar alles te samen in een Kooop.

Zyns de Notien van de Revision en Laften, die j als mede nader onderregt te bekomen / by de boosfomde Makelaars en de Procureur HENDRIK VAN DAM tot Utrecht.

De Papier en belasting van E. en L. in, gelyc agt Jagen, over de Verhoging te zien zyn, by de Notaris JAN ARDINOIS, op de Cingel, over het Weiland's Huus, 's Morgens van 9 tot 11 uren.

De Verkoopinge zal gefchieden, op Maandag den 24. February, 1749. ten Huize van HUYBERT de WIT, Calkelyn in 't Oudezids Heeren Logement, 's Avonds ten 6 uren precies.

JAN VAN DER STRENG, woont op de Heere Gyn, by 't Konyngh Pyn.

PHILIP TIDEMAN, op de Pruce Gyn, by 't Meerae Weenk. En

JAN VAN DER SCHROEF, in Utrecht.

Als mede van ABENT VAN DE YSSTEEN, Boosfkerker op 't Rokken, op de Hoek van de Oude Steeg.

Veilingbiljet van de verkoop van de heerlijkheid Abcoude-Bambrugge in 1749

belasten. De uitwerking kwam de dienst Domeinen toe.

Hoe de aanslag in vroeger tijd berekend werd,

daarover zijn de bronnen niet eenduidig. Vaststaat in ieder geval wel dat bij vererving de dertiende penning niet van toepassing was. Om aan manipulatie van de koopsom te ontkomen is na verloop van tijd uitgegaan van de getaxeerde waarde van de grond.

Opheffen of niet?

Inmiddels was er op staatkundig gebied het een en ander in veranderd. In 1795 en de jaren daarna werd onder patriots bewind een einde gemaakt aan "de heerlijke rechten, wanstaltige geboortens der middeleeuwen en bewijzen van barbaarsheid van vorige dagen", al worstelde men met de vraag of men hiermee niet de onschendbaarheid van het eigendom schond. Echter, het heffen van de dertiende penning bleef toegestaan omdat dit "een belasting, door de toenmalige soevereïn van het gewest Utrecht geïntroduceerd" was en niet direct uit het leenstelsel voortvloeide. Koning Willem I herstelde in 1814 enkele kleinere heerlijke rechten, waaronder ook het naastingsrecht, om geen gezagsvacuüm op het platteland te laten ontstaan. Thorbecke had het liefst gezien dat alle heerlijke rechten werden opgeheven, maar daar werd toen over bepaald dat "na bedaard en zorgvuldig" onderzoek vastgesteld moest worden wat wenselijk was, met natuurlijk als achterliggende gedachte wie dan de schade moest betalen. Wel werd in die tijd het naastingsrecht afgeschaft. Maar de dertiende penning bleef bestaan.

Zo ging het recht van de dertiende penning de 20ste eeuw in. In 1911 werd in de Tweede Kamer een vraag over de dertiende penning gesteld, waarop de minister antwoordde dat hij herhaaldelijk de gelegenheid gegeven had tot afkoop, maar dat er weinig animo voor bleek. En omdat het gebied waarover de dertiende penning werd geheven zo klein was, liet men het maar daar bij.

Het einde

Maar in de jaren '60 van de vorige eeuw ontstond beroering. Er verschenen artikelen in de krant met als titel: Abcoude moet bloeden voor een duizend jaar oud recht of dertiende penning wil van geen wijken weten. Dat had natuurlijk alles te maken met de uitbreiding van Abcoude en Baambrugge, waar de grondprijzen tot grote hoogte stegen.

Een Actiecomité ontstond in 1965, met als drijvende kracht J.H. van Walbeek uit Baambrugge. Men stuurde een rekest aan de minister van Jus-

titie, men spande processen aan om aan te tonen dat het recht ten onrechte in de jaren 1795/98 niet was afgeschaft. De bezwaren waren onder meer dat de bestemming van de grond door de uitbreiding van de dorpen was veranderd. Immers huizen verwisselen sneller van eigenaar dan landbouwgrond. De rechthebbers profiteerden van de met gemeenschapsgelden bouwrijp gemaakte grond, waardoor de grondprijs aanzienlijk steeg. En ten slotte – niet onbelangrijk – door de particuliere eigenaren was geen deugdelijke administratie bijgehouden.

De civiele kamer van de Utrechtse rechtbank wees de eis van het Actiecomité af. In 1974 oordeelde het Amsterdamse hof hetzelfde en een jaar later besliste de Hoge Raad ten slotte dat de dertiende penning een bestaand zakelijk recht was. Juristen oordeelden dat Willem I niet de bedoeling had gehad heerlijke rechten te herstellen maar dat deze beschouwd moesten worden als zakelijke rechten en dat het recht van de dertiende penning daarom rechtsgeldig was. Heeft hier ook de vraag meegespeeld wat er moest gebeuren indien de dertiende penning destijds ten onrechte niet was afgeschaft? Dan zouden de betalende van de laatste dertig jaar schadeloos gesteld moeten worden, een vrijwel niet uit te voeren operatie. Maar door alle beroering keerde toch het tij en minister van Justitie De Ruiter diende een wetsvoorstel in tot eerst verhoging (7,7% tot 11%) en daarna opheffing van het recht op 1 januari 2015. De reden daartoe was volgens hem rechtsongelijkheid. De wet werd van kracht op 1 januari 1985.

Maar de strijd was nog niet gestreden. Nu ging het om de willekeur die met name door de particuliere eigenaren – inmiddels waren het er in 1987 35 – via het kantoor Star Busmann & Hooft, advocaten te Utrecht, werd uitgeoefend. Zo werden bijvoorbeeld twee woningen onder een kap met een gelijk perceeloppervlakte binnen een jaar met verschillende bedragen aangeslagen. In Abcoude-Baambrugge waren de nota's tien keer zo hoog als in Abcoude-Proostdij. Bovendien was door de particuliere eigenaren niet goed bijgehouden waar de dertiende pen-

*Jacob Hendricus van Walbeek (1911-2005) Onvermoeibare en uiteindelijk succesvolle strijder tegen het onrecht van de dertiende penning.
(foto L. den Hertog Jr)*

ning destijds was afgekocht. De koper/verkoper moest zelf aantonen dat de dertiende penning in het verleden was afgekocht; met alle verkavelingen viel dat niet mee. In 1988 voerde het Actiecomité opnieuw een proces, waarbij het ging over de vraag waarover de dertiende penning betaald moest worden: de werkelijke waarde van de grond, de koopsom of de waarde van de grond in maagdelijke toestand. Maar opnieuw kreeg het Actiecomité ongelijk. Men stelde een cassatieverzoek in, maar nu oordeelde de Hoge Raad dat zij geen regels instelde. Er zat niets anders op dan te blijven betalen – tot januari jongstleden.

Marijke Carasso-Kok

Literatuur (beperkt; in de onderstaande werken is een uitgebreide literatuurlijst te vinden):

H. Schoenmaker, 'Het recht van de dertiende penning in Abcoude en Baambrugge', in: *Abcoude en Baambrugge 900 jaar* (Abcoude 1985) 77-83

H. van der Linden, 'De oorsprong van de dertiende penning in Abcoude en omgeving', in: *De kerk en de Nederlanden* (Hilversum 1997) 129-141

D.P. Blok, 'Opmerkingen over het aasdom', *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* 31 (1963) 243-274
Dossier over de dertiende penning, samengesteld door Wim Timmer

Een feestje in de Bataafse tijd met gevolgen.

Met de inval van de Fransen in 1794/95 werd duidelijk dat de Oranje-gezinde burgers het bestuurlijk zouden afleggen tegen de patriotten.

GELYKHEID, VRYHEID, BROEDERSCHAP.

Op 19 januari 1798 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen: de start van onze huidige eenheidsstaat. De eerste jaren waren onrustig en rumoerig. De meningen in de voormalige Zeven Provinciën waren nogal verdeeld. Moest het uiteindelijk een federale staat worden of een eenheidsstaat? Via een staatsgreep “wonnen” uiteindelijk de federalisten en kon er een grondwet of constitutie worden aangenomen. Deze eerste grondwet werd op 4 mei 1798 hiervoor aangewezen.

De patriotten hadden al snel de kracht van feestvieren ontdekt om hun gedachtegoed te propageren en te doen neerdalen bij de burgerij. Zaterdag 19 mei 1798 werd hiervoor in de nieuwe staat voor aange-merkt.

Abcoude was in die tijd overwegend patriottisch georiënteerd en dus wel in voor zo'n feestje.

Hoe Abcoude feestvierde

De centrale plek vormde overal de vrijheidsboom. Dat was een den of een spar die tijdelijk centraal in een dorp of stad werd opgesteld. Te vergelijken met onze “gemeente” kerstbomen. Alleen was de vrijheidsboom niet versierd met ballen en andere versierselen. In plaats van de piek fungeerde een frygische ofwel rode jacobijnenmuts als top. Omdat de feesten zich vaak 's avonds afspeelden werden ze ook nog weleens voorzien verlichting in de vorm van vetpotjes. Rondom de boom werd vaak in een kring gedanst.

In Abcoude had men al eerder met zo'n festiviteit al kennisgemaakt, in januari 1795 na de inval van de Fransen.

Dat er in die tijd ook nogal eens iets gebeurde blijkt uit de proces-verbaal dat Harmen Scholten aan zijn broek kreeg.

Wie was Harmen Scholten?

Harmen Scholten was een bovenlander uit Duitsland, wij zouden nu zeggen een gastarbeider. Hij was 27 jaar oud en afkomstig uit Osnabrück. De meeste bovenlanders waren in die tijd seizoen landarbeiders die in de zomermaanden werk zochten in

Maar bracht het ook geluk?

ons land. Wij stonden in die tijd te boek als welvarender dan de Duitse landen. In 1798 was het zijn tweede seizoen dat hij hier werkzaam was. Vorig jaar was hij nog in Kortenhoef. Hij was nu in dienst bij de holleblokkenmaker Jan Houtman in Abcoude. Dit beroep werd ook wel klompenmaker genoemd.

Het feest

Het feest begon op gang te komen nadat de dorpe-lingen hun dagelijkse werkzaamheden hadden beëindigd. Veel vrije feestviersheid had men niet. De (hand)werkende stand had al moeite genoeg om alle eindjes aan elkaar te knopen.

Willem Koekenbier, lid van de *municipaliteit* (gemeentebestuur), had voor de gemeente twee vlaggen aangeschaft die werden uitgestoken op de kerktoren en het Rechthuijs.

Omdat het feest zich dan ook hoofdzakelijk 's avonds afspeelde was ter verhoging van de feestvreugde de vrijheidsboom geïllumineerd. Tot op heden hebben we nog niet kunnen ontdekken waar deze exact stond opgesteld. Waarschijnlijk is dat het aan de Hoogstraat geweest is. De drank verhoogde ook toen de feestvreugde tot ongekende hoogte, met alle gevolgen van dien. In die periode telde het dorp minimaal zes herbergen of kroegen.

Wat gebeurde er?

Harmen was met nog vier andere bovenlanders het feestgewoel gaan bezoeken. Tegen het invallen van de duisternis had de timmerman Arend van Varik de opdracht gekregen om *de glazen met vet, lampions genaamd* in de vrijheidsboom te laten branden. Het moet een flinke boom zijn geweest want hij voerde dit werk met twee knechts uit. De belangstelling voor de vrijheidsboom was zo groot dat er gevaar bestond dat de gebruikte ladders omver gelopen zouden worden. Goede raad was duur want de vrolijkheid was van dien aard dat het volk behoorlijk opgewarmd was. Het verzoek van Har-

men en zijn maten om hen ieder een vetpotje met licht te geven werd dan ook snel gehonoreerd. Niet alleen verhoogde het feestgevoel maar was als "zaklantaarntje" het ook handig. Er was uiteraard nog geen electrisch licht en de enige verlichting bestond uit een kaarslantaarn die aan enkele voorname huizen hing.

De feestvierders begaven zich naar de Eendracht. Daar troffen zij een menigte aan die uit volle borst patriottische liedjes aan het zingen was. Een van die liedjes had de titel: *Nu ziet men weer de vryheid bloeijen*. Harmen raakte overmoedig en riep op de verkeerde plaats en op het verkeerde moment: *Oranje boven!* Dat ging te ver. De dienaar der Justitie (politie) greep in. Hij maande de zanger met de woorden: *dat staat u zeer lelijk*. Maar Harmen was niet meer te stuiten.

Waarop een van hen, zijnde Hendrik Janssen nog zeide; ik zou dat niet zoo aannemen want hij roept Oranje Boeven, dog op hetwelk een ander, den Getuige onbekend zeide, ik wilde het voor geen vijf en twintig gulden roepen, daar de Getuigen op antwoordde, ik voor geen duizen gulden. Na hetwelk dezelfde Persoon het Oranje boven nog herhaalde. Twee van de bovenlandse kompanen haakten af en verdwenen. Genoemde Hendrik Janssen liep mee naar de vrijheidsboom. Harmen raakte buiten zinnen en *zig in kwaadheid, met vloeken en schelden heeft uitgelaten, zoodat zig zommige Leden van het Bestuur daarmede bemoeide, waarvan voornamelijk Jan van Nes hem aanraade van zig te wagten bedaard en vrolijk te zijn met waarschouwing voor de gevolgen van het tegendeel, dog dat hij zig daar aan niet stoorde.* Van Varik mengde zich ook in de scheldpartij en liet merken dat hij niet van allochtonen was gecharmeerd. Hij schold Harmen uit voor *dondersche mof, blixemse mof* en vond dat hij mof-

fen zoals Harmen wel *wilde beschijten of in de grond trappen. Totdat eindelijk Matthijs Vermolen [lid van de municipaliteit!] aan den Dienaar last gaf om hem te grijpen, die hem vervolgens met den Bode heeft in bewaring gehouden en gehouden.*

En toen

De dienaar der Justitie, Jan Portengen, brengt onze bovenlander gedurende de nacht onder in het Gerechtshuis. De bode Jan van Lent krijgt opdracht aldaar een oogje in het zeil te houden.

Op zondag 20 mei is er al een ambtenaar van het hof van Utrecht aangekomen om Harmen mee te nemen naar Utrecht. In afwachting van de verhoren en de uitspraak van de rechter zal hij daar worden opgesloten in het huis Hazenberg. Hazenberg zou in de 19^e eeuw het hof van justitie herbergen. Thans is het een dependance van het Utrechts archief.

Voordat het zover was zou er nog wel wat gebeuren. De patriottische bewoners van Abcoude verzamelden zich bij het Gerechtshuis. De stemming was niet aangenaam. Er werd geroepen *Hadden zij den donder maar doodgeslagen*. De rol van de timmerman Van Varik was kennelijk ook dubieus. Hij was in het Gerechtshuis aanwezig en voelde zich bedreigd. Op zijn verzoek werd hij onder begeleiding van de dienaar der Justitie Jan Portengen naar huis gebracht. Onder de menigte bevonden zich twee oproerkraaiers; Willem Meester en Pieter Bouwhuis. Zij riepen: *Moeten de burgers nu door de Dienders worden thuis gebracht?* Waarop Jan Portengen had geantwoord: *Zijn er van de Burgers die ook mee willen, dan kunnen zij medegaan.* Maar uiteindelijk gelukte het de Utrechtse ambtenaar om samen met de arrestant ongeschonden in het gereed staande rijtuig te stappen om hem het naar het huis

Hazenberg in Utrecht te brengen. Bij de herberg Loenersloot werd een tussenstop gemaakt. Harmen liet aan de begeleidende ambtenaar een papier zien met daarop een geschreven liedje. Toen deze het gelezen had stelde hij vast dat het recentelijk moest zijn geschreven. Dat klopte zei de arrestant. Hij had het voor vertrek van de

De enige afbeelding uit de 18^e eeuw die Het Regthuis van Abcoude in 1730 zou voorstellen. Hierover bestaat grote twijfel. Het afgebeelde pleintje is niet te herleiden naar een bekende locatie in het dorp. (Tekening in O.I.inkt door L.P. Serrurier)

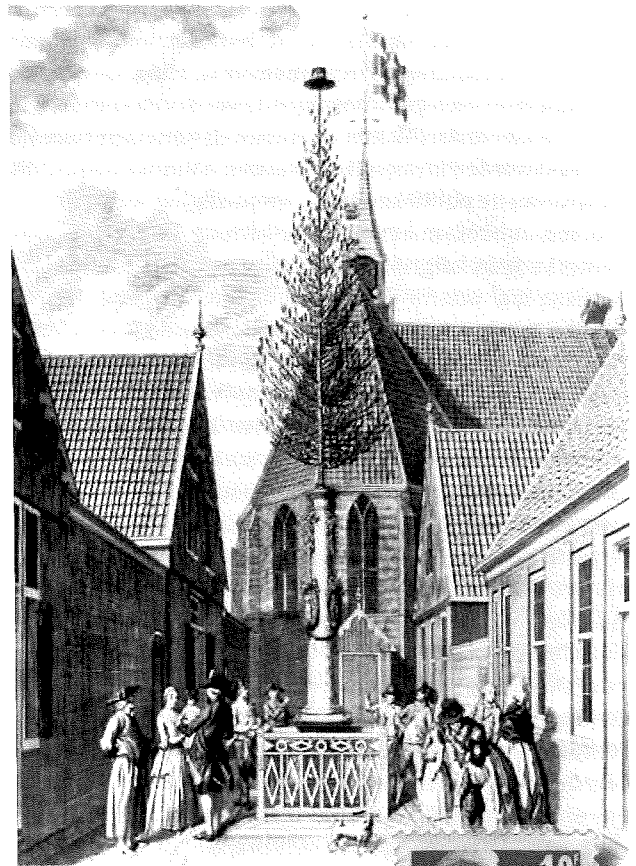

**Ik maai met mijn scherp geweer
(Zegt Hans van Westfalen,)
Weelig Gras opveld ter neer,
Eer't den Boer kan halen.**

*Boven: Een hannekemaaiër of wel een Duitse gastarbeider die in de zomermaanden werkzaam waren.
Eind 18^e eeuw. (Drukkerij W.Sligter, Amsterdam)*

Rechtsboven: Een vrijheidsboom zoals deze in Zaandijk stond.

Rechts: Franse postzegel met het Nationale Symbool, Marianne. Zij draagt een Frygische muts als symbool van vrijheid.

bode Van Lent gekregen. Deze was tegen zijn instructies in zondagmorgen niet aanwezig geweest omdat hij zijn kerkelijke plichten moest vervullen. Het ging om een nogal warrig patriottisch gedichtje.

In Utrecht

De verdachte werd in Utrecht vastgehouden in de Schepenbank, gevestigd in huize Hazenberg. Hier werd onze Harmen gedurende de periode voor de rechtszitting vastgehouden. De officier van Justitie onderwierp hier diverse burgers van Abcoude aan een verhoor over het gebeurde. Ook de verdachte werd verhoord hetgeen resulteerde in een 48 vragen met de daarbij afgelegde verklaringen.

Hoe het afliep

De rechter die uiteindelijk een vonnis moest vellen kwam tot de conclusie dat Harmen vanwege een *verregaande buitensporigheid of losbandigheid en niet een animus seditiois* (oproerige geest) aangerekend kon worden.

Welke losbandigheid, gevaarlijk en in de gevolgen voor de rust van het geheele Dorp noodlottig had

kunnen zijn, indien niet het Bestuur ter regter tijd door het arresteren van de Gevangenen daarin had voorzien, en des te meer wanneer andere kwaadwillige en onrust zoekende lieden daarvan zouden hebben willen misbruik maken, tot storing van de rust, waartoe zij niet nalaten alle gelegenheden aan te grijpen, en welke daad aldus, vooral in den tegenwoordige tijd vordert, dat dezelve ten voorbeeld en afschrik van anderen door den Hove behoorlijk worde gecorrigeerd en gestraft.

Harmen Scholten werd uiteindelijk veroordeeld tot acht dagen arrest op water en brood. De kosten van de procesvoering waren ook voor zijn rekening!

Het gemeentebestuur van Abcoude zou worden aangeschreven om na zijn terugkeer uit detentie een oogje in het zeil te houden.

Op 25 juni was hij weer een vrij man.

Wim Timmer
wtimmer1@cs.com

Bron: HUA Toegang 239-1 Inv. 92-60